

8-án kiadott, a római császári aranybullával és a magyar király titkos pecsétjével ellátott iratában mindazon szabadságok, kiváltságok, előjogok és jogok birtokában megerősítette a nagyszombati egyetemet, amelyekkel a német birodalmi és örökös tartományi egyetemek – a kölni, a bécsi, a mainzi, az ingolstadti, a prágai, az olmützi és a gratzi – élnek. Együttal további támogatásáról biztosította, és utódainak, valamint az ország karainak és rendjeinek védelmébe és pártfogásába ajánlotta az intézményt.

Pázmány a császári és királyi levél birtokában a jezsuiták vezetésével biztosítottnak látta az egyetem létét, tudományos működését az egyház és a haza javára. Méltán *teljes egyetemnek*, *studiorum universitas*-nak tekintette, jöllehet 1635. május 12-én csak a filozófia és teológia tanítására kötelezte a Jézustársaságot. II. Ferdinánd is *studium generale seu Universitas*-nak nevezi Pázmány alapítását.

Két karral nyílt meg tehát a nagyszombati egyetem 1635. november 13-án. A megnyitó ünnepség színhelye a Szent Miklós templom volt; a Veni Sanctét, a szentmisét és a szentbeszédet Pázmány tartotta nagyszámú és előkelő hallgatóság előtt. Miután az alapítólevelet, valamint a császári és királyi okiratot felolvasta, átadta azokat az új rektornak, P. Dobronoki Györgynek megőrzés végett.

Mészáros István

PÁZMÁNY A MAGYAR NEVELÉSTÖRTÉNETBEN

A hazai magyar nyelvű nevelési irodalom Pázmánnyal kezdődik: prédikációs kötetében ízes magyar nyelven írt, prédikációformában szerkesztett tanulmány szól a fiúk, illetőleg a leányok neveléséről. A népszerűsítő-ismeretterjesztő pedagógiai írások első fecskéi ezek hazánkban.

A magyarországi XVII. századi katolikus megújulás legnagyobb képviselőjének nevelési-művelődési koncepciójában fontos szerepet játszott a prédikáció, a századnak ez a sokszínű, változatos tartalmú és célú „tömegkommunikációs” (azaz „tömegbefolyásoló”) eszköze, népszerű irodalmi műfaja, szóban és írásban egyaránt. Ez magas egyházi tisztségéből, alapvető politikai felfogásából, valamint a korabeli magyar társadalomban elfoglalt helyzetéből egyaránt következett.

A háttér

1616-ban foglalta el Pázmány Péter az esztergomi érseki széket, s ezzel a királyi Magyarország egyik legelső közjogi méltósága, az egyik legtekintélyesebb feudális földesúr lett az egykori jezsuita szerzetesből. Még 17 éves korában lépett be a rendbe Kolozsváron, s a krakkói és a bécsi rendházban, végül Rómában, a jezsuiták első egyetemén tanult, s vált a vallási megújulás tudatos harcosává. 1597-től a gratzi jezsuita egyetemen tanította a filozófiát és a teológiát. Végleg 1607-ben tért haza Magyarországra.

Rangjából és helyzetéből következően politikai felfogása erőteljes hatást gyakorolt kora magyar katolikus nemességére. Pázmány *hazájának és egyházának érdekeit szintézisben, egymástól elválaszthatatlannak látja*, s ezen belül – a vallás gyarapítása mellett – a magyar haza sorsának jobbra fordítását tekinti közéleti tevékenysége legfőbb céljának. Véleménye szerint *a török kiűzését* a két magyar haza sem külön, sem egyesülve nem oldhatja meg: sem a királyság, sem az erdélyi fejedelemség. Csakis a keresztény nemzetek

szövetsége képes, a Habsburgok közvetítésével a töröktől felszabadítani hazánk területét. Pázmány ennek reményében hű a Habsburg-házhoz, s azért küzd, hogy a király a magyar törvények értelmében, az ország függetlenségének megsértése nélkül kormányozzon. Sorsdöntően fontosnak tartja az önálló erdélyi fejedelemség létét, belső erősödését és tekintélyének növekedését, mert ez a Habsburg uralkodót az alkotmányos kormányzásra kényszeríti. Ezért tart fenn baráti viszonyt az erdélyi protestáns fejedelmekkel, Bethlen Gáborral, I. Rákóczi Györggyel.

Pázmány öntudatosan vallotta, hogy *népe javára és nemzete fejlődésén munkálkodik*, amikor a Habsburg királyt támogatja, s a katolikus egyház helyzetét erősíti. Mert természetesen egy töröktől megszabadult, ugyanakkor egységesen katolikus Magyarországot látott maga előtt megvalósítandó feladatként.

Politikai felfogásával összeötvöződött hitbéli meggyőződését azonban nem erőszakkal, nem tüzzel-vassal kívánta terjeszteni, hanem *főként a neveléssel*. Ezért segítette minden erejével a jezsuiták hazai iskoláit, ezért hozott hatalmas anyagi áldozatokat új nevelőintézmények alapítására, ezért állította fel egyetemét (melynek jogutódja, a budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetem két esztendő múlva fogja ünnepelni az alapítás 350 esztendő fordulóját).

Jól tudta, hogy ebben az egész országot átpásztázó agitációban kulcsszerepet játszanak *a tanult, művelt papok*, egyrészt saját tevékenységükkel, másrészt a népiskolákon keresztül. Sok magyar ifjú külföldi teológiai tanulmányaihoz járult hozzá jelentős anyagi eszközökkel. Az 1623-ban alapított bécsi papnevelőintézet inkább a magasabb papság nevelését szolgálta, viszont a nagyszombati – még Oláh Miklós által alapított – papnevelő fejlesztése, valamint a mellette Pázmány költségén szervezett nevelőintézet a szegény tanulók számára – a nép között munkálkodó papságot frissítette fel. De elégedetlen: fájdalommal írja Rómába, hogy jövedelmének kétharmadát iskolákra, papképzésre költi, mégis még mindig tíz plébániája van plébános nélkül.

E nagyszabású népművelési propaganda számára írta magyar nyelvű műveit, a *Kalauz-t*, az *Imádságoskönyv-et*, s adta ki végül 1636-ben, a halála előtti esztendőben a *Prédikációk-at*, amely harminc esztendő alatt szerkesztett beszédeit foglalta magában. A magyar irodalmi nyelv fejlődésének egyik jelentős állomását képviselik ezek a beszédek: Pázmányt mint tanítót és a magyar nyelv virtuóz mesterét állítják elénk. Nem misztikus homály árad belőlük, nem az érzelmekre akarnak elsősorban hatni, hanem *az észre*. A szemléletes példák, hasonlatok, ízes-népies képek és szófordulatok mind a logikára alapozott, személyes meggyőződést kialakítani akaró, egyéni döntések vállalására készítő erkölcsi tanításban ötvöződtek.

A fiúk nevelése

A fiúk nevelésének elvi alapjait *A fiaknak istenes neveléséről* című, a vízkereszt utáni első vasárnapra szánt prédikációjában fejtette ki Pázmány.

Az *egy-egy gyermek és a közösség* érdeke egyaránt megkívánja a nevelést. Egyrészt „a fiaknak mind örök üdvösségük és világi állapotuk, mind Isten s mind emberek előtt való becsületük, mind tökéletes vagy feslett erkölcsük a gyermeki neveléstől függ”; másrészt „az országoknak és városoknak sincs semmire nagyobb szükségük, mint apród-estendősök jó nevelésére. Mert sem az eláradott gonoszságnak kiirtására, sem a jó erkölcsök beoltására, sem a bölcsességek és tudományok gyökerezésére, sem a több belső csendes állapotok virágzására foganatosabb eszköz nem található a gyermekek oktatásánál.”

Emellett *a szülőknek is érdekük*, hogy e feladatuknak eleget tegyenek: „akik ebben az oktatásban megfogytakoznak, nemcsak maguk fejére pálcát csinálnak, mivel a gonosz fiak szomorúsággal, bánattal, haraggal, gyalázzal töltik szülőjüket, mint a szentírás mondja, de Isten is megmutatja erős ostorozásával, mely igen bánja ebbeli feledékenységüket.”

És továbbmenve: nemcsak az egyéni és a közérdek, valamint az Isten parancsa miatt szükséges a nevelés, hanem azért is, mert „a természet oltotta a szülőkbe szülöttükre való jó gondviselésének szikráját és az okosságnak vezérlése arra viszi őket, hogy akiket szültek, azokat őrizzék és jól neveljék”. Szent Ambrusra hivatkozik, aki azt írta, hogy oktalanebbak az állatoknál azok, akik gyermeküket nem jól nevelik; „mert ha a medve nem szánja fáradságát, hanem goromba kölykeit addig nyalogatja, míg valami formát nem ad nekik, miért nem kell embernek hasonló bajlódást felvenni gyermekének neveléséért?”

E bevezetés után Pázmány részletesen tárgyalja a gyermeknevelés négy tényezőjét:

1. *A jó példa.* „Aki jó erkölcsben akarja nevelni magzatját, szükség, hogy annak magaviseléséből gonoszsgot ne tanulhasson neveletlen gyermeke, hanem jó példájával tökéletességre vezettessék.” Mert *nem helyes mást tanítani és másképpen élni.* „Azért írja Seneca, hogy károsabb emberek nincsenek, mint akik különben élnek, hogysen tanítanak. Kellemes dolog, ha az atya böjtre, józan és tiszta életre inti fiát, maga pedig szemtelenül tobzódik, latorkodik. Igen illik, hogy az anya dorgálja fiát szitkozódásáért, ő pedig azon feddsben szitkozódjék és példájával tanítsa a szitkot.”

De egyébként is *a szavakkal nevelés önmagában kevés:* „megemlékezzetek szülők, hogy példátokkal inkább taníthatjátok gyermekeket, hogysen szavatokkal; mert a gyermekek, mint a majmocskák, amit látnak, hallanak, azt ábrázzák, követik”.

A rossz példa az oka a gyermekek gyakori *ocsmány beszédének.* „Szent Jeronimus azt kívánja, hogy az ifjúság ne értse az undok szokat, szinte mintha zsidóul szólanának előtte, úgy ne tudja öreg korában is, mit mondanak. Bezzeg elköltünk ezektől; régen egynehány esztendő házasok sem tudták, amit most egy gyermek beszél. De ki az oka? Az atyák és anyák, kiktől idején minden szitkokat, minden ocsmányságokat úgy megtanulnak, hogy azokhoz képest kardéra [= „kapásból”] tudják a gyermekecskék is a hajdú szitkokat.”

2. *Az erkölcsös magatartás normáinak tudatosítása.* Nincs meglegedve Pázmány a szülőknek e téren végzett tevékenységével. „Ki tudná előszámolni, mennyi fogyatkozás vagyon e dologban a mostani emberek között? A szülék, minthogy csak a testet adják fiuknak, nagy gondot viselnek gyermekük testére. Ha egy kis nyavalya éri, ha magát megsérti, minden dolgát elhagyja az anyja és fiát siratja, kérleli, orvosolja. Ha bal kézzel nyúl az étekhez fiad, úgymond Plutarchos, ha tekinteti, ha álla és dereka hordozása nem esik díszesen, ha egy haja szála jól nem áll fejében, ottan megdorgálja és mindaddig pirongatja, vesztegeti szegény gyermeket, míg kedve szerint nem esik a dolog. De emellett, ha rest az isteni szölgálatban, ha csácsógó, ha szerelmeskedik és egyéb vétkekbe esik, nem érzik a szülök oly keservesen efféle lelki nyavalyájukat.”

Pedig már a kezdet kezdetétől a helyes magatartásra kell szorítani a gyermeket, *a kora gyermekkor ennek legalkalmasabb ideje,* esztendők múlva már késő lesz. Akkor kell megalapozni a nevelést, „míg lágyak és hajlandók, mint a gyenge vesszők” a gyermekek. Különben „úgy járunk mint aki elsöben egy kevéssé kitér az útból, s mennél tovább megyen, annál inkább tévelyg és távozik az igazi úttól”. A gonoszság meggyökerezésének ugyanis egyik oka éppen az, hogy korai gyermekségüktől kezdve *hamis vélekedéseket* alakítanak ki fiaikban a szülök.

„Nem így anyák, nem így! – figyelmeztet Pázmány –, igaz keresztényi gondolatokat és kívánságokat oltatok és csepegtessetek kised gyermektek szívébe. Azt hallják gyakorta töletek, hogy hiúság, veszedelem, lélekkárhozat a világon kapdosni, az ő javaiban zabállani; árnyék, álom, semmi a földi uraság és gazdagság; gyalázatos, veszedelmes, gyűlölséges a részegség, hazugság, fajtalanság és világi kevélység; csak az boldog, aki Istent féli; csak az dicséretes, aki gyermekségétől fogva üdvösségét keresi; csak az okos, aki az örök kárhozatot elkerüli. Semmit ne dicsérjen tehát az anya fia előtt, hanem csak amit Isten dicsér, csak ami üdvösségre viszen, hogy a gyermek kised korától fogva azt kívánja és keresse, amit hallott, hogy dicsért és kívánt neki édesanyja.”

3. *Az erkölcsös és művelt tanító.* Kellő időben olyan tanítókra kell bízni a gyermeket, „kik el ne olták azt a jó szikrát, melyet a szülök oktatása beléjük oltott”. Jó erkölc

legyen a tanító, hiszen Plutarchos „eszükben fogyatkozottaknak mondja, kik oly ember gondviselése alá adják fiukat, kire lovukat sem bíznák. Gondatlanságnak nevezi Arany-szájú Szent János, hogy falunkat és szántóföldeinket szorgalmas vigyázóra bizzuk, fiaink gondviselését utolsó dolognak tartjuk.” S egy újabb hasonlat, ezúttal az iskolából, az elemi oktatás köréből: „Mert miképpen aki szép írásra akarja tanítani a gyermeket, nem elég azt mondani neki, hogy szépen írjon, hanem szép írást ad elébe, hogy annak példáját kövesse: úgy a tanítónak jó intése keveset használ, ha maga erkölcsével tükört nem mutat.”

Tanult és erkölcsös tanítókról rendelkezett a *tridentini zsinat* is: „A tridentomi közönséges gyülekezet is eszébe vévén, mely szükséges és hasznos, ha a gyermekek jó tanítóktól vezéreltessenek, erősen megparancsolta a püspököknek és káptalanoknak, hogy erre szorgalmas gondjuk legyen, és nemcsak tudós, de istenfélő és jó erkölcsű mestereket szerezzenek az ifjúság elébe.”

A tanító feladata az is, hogy neveltjeit *jó könyvekkel lássa el*, s távol tartsa tőlük a szemérmetlen tartalmúakat, ahogyan azt a régi egyházatyák mindig is ajánlották. „Boldog Isten! – kel ki élesen Pázmány a kórabeli szerelmes énekek ellen –, vajon mit mondanának ezek a jámborok, ha a mi időnket látnák? melyben akárminémű rendbeli emberek azzal mutogatják éles elméjüket, hogy undok virágénekeket irkálnak, melyeket mind gyermekek, s mind leányasszonyok kardéra [= „kivülről”, „kapásból”] tudnak, és csaknem minden házak ezekkel zengedeznek?” Nagy felelősséget, vállalnak magukra ezeknek az énekeknek a szerzői és éneklői a gyermekek előtt: „Mennyiszert történik, hogy egy rossz versből vagy egy ocsmány énekből holtig való latorsága következik sokaknak!”

4. *Kellő szigor.* A szülők kötelessége, hogy „megrántsák néha a zabolát” és gyermeküket „fenyítékben neveljék, és amikor megérdemlik, ne kedvezzenek, ne engedjenek, hanem dorgálják és ostorozzák őket”. A Szentírásra, illetőleg az eredeti bűn tanára hivatkozik Pázmány: „Vagyon valami bolondság minden gyermek szívében, melyet egy sugár vesszőcske kikerget belőle. Azért: aki kíméli a vesszőt, gyűlöli fiát.”

Sok olyan szülő van azonban, aki nemcsak hogy elmulasztja a kellő büntetést, de *gyermek hibáján még derül is*. „Mennyin vannak efféle atyák és anyák, kik meg nem dorgálják, sőt nevetéssel hallgatják, mikor szitkozódik kiseded fiuk; és nemcsak torkába töltik a bort, biztatván, hogy igyék, mert az apja is ezzel kereste, ami nincs, de ugyan gyönyörködnek latorságában és katona-gyermeknek, furcsa gyorselméjünek ítélik, mi-helyt nyelvét tudja mozgatni, jól tud szitkozódni. Néha pedig ugyan biztatják, hogy vagy anyját vagy mást megszidogasson.” Elmarasztalja Pázmány ezeket a szülőket: „Bezzeg a szentírás nem arra tanít, hogy nevetve halljad gyermeket csintalanságát, hanem azt mondja: ne neved fia-cskáddal, mert ebből nagy szabadságot vészen a gyermek, és végre neked vásik a fogad belé.”

S íme Pázmány záró gondolata a fiúk neveléséről szóló prédikációja-tanítása végén: „Noha azért meg kell az atyáknak tartani a Szent Pál parancsolatját, hogy fiukat mód nélkül és felettébb ne háborgassák, se haragra ne indítsák, hogy el ne essék szívük és el ne kedvetlenedjenek minden dolgukban, de mindazonáltal, mint a gyermeklovat nemcsak püszögetni kell és simogatni, hanem mikor kívántatik, vesszőzni és ütögetni is. . .”

A lányok nevelése

Nem kerülte el Pázmány figyelmét a leánynevelés sem. Az angolkisasszonyok apácarendjét letelepítette Pozsonyban, hogy ott a nemesi származású lányok számára nevelőintézetet nyissanak, az egyik terjedelmes prédikációjában-tanulmányában pedig a leánynevelés elméleti és gyakorlati vonatkozásait elemezte. A pünkösöd utáni 23. vasárnapra készített első prédikáció címe: *Mint kell a keresztyén leányt nevelni*.

Úgy véli Pázmány, hogy a fiúk nevelésére nemeseink még úgy-ahogy gondolnak, de leányaikéra nem. „Látom, hogy a fiúk nevelésére vagyon az atyáknak valami gondjuk, mert iskolába és udvarokba küldik, lovagolni, vadászni, puskázni tanítgatják őket, de

a leányok nevelésében nagy gondviseletlenség vagy on, mert csinosgatás, ruhacifrázás, gangosan lépés, azaz kevélységre való tanítás minden nevelésük." Holott az ország lakosságának a fele nő, s emellett *a fiúk-nevelése is ennek függvénye*: „első nyolc esztendőnké azaz leggyengébb és hajlandóbb időnké asszonyemberek gondviselése alatt töltjük”.

Az első esztendőben a kislány „futkosson és játsszék magához egyenlő idős leánygyermekkel” minél többet, hatéves korában azután már *másféle tevékenységekre* is sort kell keríteni. Sok-sok példa alapján ajánlatosnak tartja, hogy az anya leányát „orsórokkaforgatásra, szövésre, fonásra, recekötésre, mesterséges varrogatásra tanítsa, hogy ezekben idejét tisztességesen, gyönyörűségesen, hasznosan tölthesse”. Pázmány szerint „nem okosan gondolkodik, aki úri személyhez illetlennek véli a szövést, fonást”. Meg kell tanulnia a lánynak főzni is, hogy „nagyobb kedvet találjon mind leánykorában szüleinél, mind házassága után szerelmes uránál”.

Mi a helyzet *az elemi ismeretekkel*? „Tudom – írja Pázmány –, a község nagy része azt ítéli, hogy nem jó írnia és olvasni tanulnia a leánynak, mert félő, hogy az olvasásból gonoszt tanuljon, és olyanokat ne írjon, amiket nem kellene. De én üdvösséges dolognak itélem, hogy a keresztény leány mindjárt kised korában vagy értelmes özevgyasszonytól vagy éleletes jámbor istenfélő embertől olvasni tanuljon és a szép dolgok olvasásában tökéletes erkölcsöket vegyen.”

Három indoka van ennek. Egyrészt sok olyan nőről tudunk, akik „nemcsak tanultak, de oly tudósok voltak, hogy akármely írástudó doktorral vetekedhettek”; másrészt „igen kívántatik minden rendekben, hogy a tökéletes élet példáját és oktatását szent és üdvösséges könyvek olvasásából bőségesen vegyék, melyekkel az előradott gonoszságok folyását vastagon meggátolják”, s végül „nemcsak a táncolástól, csevegéstől, hiábavaló játékoktól elvonssza a leányt a tanulás, de a szép és üdvösséges históriák és oktatások olvasása úgy betölti kedvét és gondolatát, úgy felemeli akaratát a tisztességes élet kívánságára, hogy minden éktelen és csintalan indulatokat fáradság nélkül megfojthat pázsitjában.”

Kellő buzgósággal végezze a leány az előirt vallási tevékenységet, *járjon el szorgalmasan a templomba, s féltve őrizze testi-lelki tisztaságát*. Ezért nagyon fontos, hogy „férfiak között ne forogjon a lány”, sőt „férfiemberrel, akármely közelvaló atyafia legyen, egyedül sehol se maradjon”. Kerülje a táncot, mert az is könnyen bűnbe viheti. Ennek „okát adja Petrarca: mert senki a táncot csak szökdösésért nem szereti, hanem a kézfogások és szorítások, ölelések és tapogatások, a lassú beszélgetések tetszenek, melyekből olyat tanul az együgyű leány, hogy teljes életében megsiratja”. De a korabeli táncdaloktól is óvja Pázmány a leányokat: „Ó, mely nagy esztelenség az atyáktól vagy férjektől, ha virágénekeket, szerelmeskedésről írt könyveket adnak feleségük, leányuk kezébe! Olajt öntenek ezek a tűzre, mellyel felgerjed a bujaság.”

Az *öltözködésről* ez Pázmány véleménye: „Nem tiltja Isten a tisztességes öltözetet, sőt akarja, hogy az asszonyok ékes öltözetben járjanak, de úgy, hogy szemérmesen és józanon ékesgessék magukat.”

Végül az alábbiakat tanácsolja: „Ne kenje a keresztény leány orcáját idegen festékekkel, de tiszta vízzel szépen megmossa. Ne teritse verőfényre festett [= kiszókitett] haját, de boglyasan, csoportosan, korpásan és szennyesen se hagyja fejét. Pézsmaszaggal [= illatosítókkal] ne füstölögjön, de dohosságot se szenvedjen maga körül. Értéke felett drágában öltözzék, de amibe öltözik, tiszta legyen. Tükörbe avégre ne nézzen, hogy magát cifrazza, de hogy fején vagy orcáján dísztelen és illetlen valami ne legyen, megtekintse tükörben magát. És ha szép, eltökélje, hogy meg nem rútítja feslett étellel ékességét; ha rútacska, arra igyekezzék, hogy jó erkölccsel szépítgesse magát.”

Előadása második részében Pázmány *a leányok kiházásításával kapcsolatban* ad jó tanácsokat. „Nehéz iga a házasság – írja –, ez az oka, hogy ha valamiben kívántatik, a házasságban kívántatik a vigyázás.” Magának a lánynak azonban „nem szabad férjet keresni vagy házasságról szorgalmatoskodni, hanem édes szüleine bizza magát”. A szülőknek nagyon gondosan kell eljárniuk e feladatukban: „Sokan a szülők közül pénznek

adják, nem embernek gyermeküket, mivel csak arra néznek, hogy kedvük szerint való vót találjanak, ki előkelő, gazdag, nemzeti legyen, arra pedig keveset vigyáznak, micso-da alkalmas az ő leányuknak, kinek holtig együtt kell élni jegyesével.”

Mit vizsgáljanak a szülők a *jövendőbeli vő* kiválasztásában? Erkölcset és okosságát; rangját és társadalmi helyzetét („felettebb nagyobbak ne adja senki leányát, ha szolgálóvá tenni nem akarja”); termetét és életkorát („ha gyermek, nem tudja megbecsülneni a házasságot; ha igen idős, egyéb kedvetlenséget is szerezhethet, de hihető, hogy hamar özvegységben hagyja feleségét és árvaságban neveletlen gyermekeit”). „Mindennekfelett elsősorban is a religióra és vallásra nézzen a keresztény leány.”

Pázmány befejező intelme a *szülők felelősségét* hangsúlyozza a családi nevelésben: „Ne legyetek olyanok, mint akiket Isten szív nélkül való galamboknak nevez. Aki fészkéhez nyúl egyéb madaraknak, hozzá csapdosnak, körül röpdösnek és minden tehetségükkel oltalmazzák fiukat. A galamb távol nézi, feléje sem megyen, mikor látja, hogy fiait fészkéből szedegetik, és mihelyt azokat a konyhára viszik, mindjárt azon helyre tojik, mert nincs szíve és szerelme fiaikhoz. Távol legyen ez a vadság a keresztényektől. . .”

Távlatok

A hagyományos *tekintélyelvű nevelés* körvonalai bontakoznak ki a mai olvasó előtt Pázmány két pedagógiai tanulmányából. E tekintély a szülő, a pap, a pedagógus felnőtt-mivoltából és „hivatalbeli” helyzetéből következik, ennek alapján fogalmazzák meg és érvényesítik *nevelési követelményeiket* a fiatalokkal szemben.

Lényegében ez a tekintélyelvű nevelési felfogás érvényesült a neveléstörténet egész addigi folyamatában, az ókori Athénben és Rómában éppen úgy, mint a középkorban vagy a humanizmus idején a XV–XVI. században. Ezt vallották és hirdették Pázmány kortársai és több neves XVII. századi pedagógus: Comenius, Locke, Apáczai.

A keresztény nevelés legkiválóbb képviselői azonban a tekintély-elvet mindig a *szeretet közegében* alkalmazták: a szülőt, papot, pedagógust a gyermekkel a szeretet köteléke fűzte össze – ezt tartották ideális állapotnak. Az igazi szeretet nincs ellentétben a helyesen alkalmazott szigorral, *hiszen a nevelő szereti a gyermeket, azért állít számára – a gyermek érdekében! – követelményeket.* (Ez az ősi keresztény nevelés kapott új megfogalmazást Makarenko híres formulájában, amelyet a nevelő és nevelt kapcsolatáról fogalmazott meg: mert tisztellek, azért követelek tőled!)

Pázmány azonban jelentős új mozzanattal gazdagította a hagyományos keresztény tekintélytant, követelményt támasztó pedagógiát: a felnőtt tekintélye alapján érvényesítse ugyan követelményeit, de *értesse meg a gyermekkel azok lényegét*, szerepét az ő nevelésében. A gyermek ne a kényszer hatására teljesítse a követelményeket, hanem saját józan belátása során *lássa, értse, hogy ezek az ő érdekeit szolgálják*, teljesítésükkel saját jobb, boldogabb felnőttiségét készíti elő. A XVII. századi európai nevelés *ráció-elvének* jelentkezése ez.

De Pázmány egy másik vonatkozást is erőteljesen hangsúlyozott: e követelmények tudatos megvalósítása nemcsak azért szükséges, hogy a neveltől *mint egyén* tökéletes felnőtt legyen, hanem azért is, hogy *tevékeny és hasznos tagja lehessen felnőtt korában a társadalomnak, egyháznak és hazának egyaránt.* Az egyéni és közösségi érdek kettős-közös távlata alkotja a pázmányi pedagógia lényegét.

A XVIII. század második felétől kezdve, Rousseau hatására, majd a XIX. században felerősödvé, végül a XX. század közepére a nyugati polgári nevelésben igen népszerűvé vált a *gyermekközpontú pedagógia*, a gyermekből kiinduló nevelés. Elvetett mindenféle tekintélyt, mindenfajta követelést; a gyermek valóságos és állítólagos életkori sajátosságaival magyarázva és elfogadva, természetesnek vett minden jó és kevésbé jó, illetőleg kifejezetten rossz megnyilvánulást. Mindez beleillett a századelő klasszikus polgári pedagógiájába, amelyben az alapvető nevelési cél: a saját egyéni érdekeit minden körülmények között érvényesíteni tudó, másokat maga alá gyűrni képes, váratlan helyzetekben

is önállóan cselekvő, vállalkozásait eredményesen végbevivő egyén kialakítása. Végtelen jelentkezése az úgynevezett szabad nevelés: mindenben maga a gyermek határoz, ő választ, ő dönt.

E gyermekközpontú individuális nevelés a kevés gyermeket falai közé fogadó úri elit-iskolák életében értékes pedagógiai eredményeket is értelt, főként a gyermekek alapos tudományos megismerése terén, a pszichológia segítségével; a „rendes” iskolákban, a „tömegiskolákban” azonban a legteljesebb anarchiát teremtette. Nevelésről, pedagógiai értelemben vett személyiségformálásról ilyen körülmények között aligha beszélhetünk, az oktatás színvonala is csökken, a szerzett műveltség hézagos.

A gyermekközpontúság divatja – alkalmazásának kétes iskolai gyakorlata után – ma már elviharzóban van (hazai iskoláinkba az elmúlt évtizedben érkezett, jelentős fáziskéséssel): a századelőnek ez a pedagógiai felfogása modernnek manapság már aligha nevezhető, a „szabad” nevelés pedig nyilvánvalóan nem nevelés.

A nevelés olyan folyamat, amely határozottan megfogalmazott *célok* irányában hat; folyamat, amely a cél által meghatározott *partok* – azaz követelmények – *között halad*; folyamat, amit *irányítani szükséges*, mivel a gyermek önerőből, magára hagyva, vezető nélkül képtelen a cél irányába haladni. S ugyanakkor olyan folyamat, amely erőteljesen épít a *gyermek egyéni és közös tevékenységére*, aktív részvételére, figyelembe veszi érdeklődését, hajlamait, tulajdonságait. Ezért természetesen a mai modern pedagógiában is *szükség van tekintélyre*, de nem arra, amely „hivatalból” ered, hanem amely a szülő, a pap, a pedagógus személyes kvalitásain alapul. És *szükség van követelményekre*, amelyeket a gyermek – a felnőttben bízva, őt vezetőjének elfogadva – magára nézve kötelezőnek tart, mert tudja, hogy azok a saját érdekeit szolgálják.

A követelmények érvényesítése elsősorban – ezt Pázmány is így gondolta – „szép szóval” történjék, a felnőtt jól motivált ösztönzésére. Ha azonban a gyermek nem felel meg a *követelményeknek*, akkor a *felnőtt ezt tudatosítsa benne*. Ha ugyanis semmiféle visszajelzést nem kap a gyermek, számára megszűnik a követelmény érvényes követelmény-jellege.

Pázmány korában senki sem akadt meg azon, hogy a nem teljesített követelmény esetén testi büntetéshez is folyamodtak; minden nevelő így tartotta természetesnek. A XIX. század második felében megindult pszichológiai kutatások alapján azonban már tudjuk, hogy ez nem célravezető módszer. Ugyanakkor a modern pedagógia határozottan vallja: *a követelmény teljesítésének vagy nem teljesítésének tudomásul vételét a gyermek értésére kell adni*; a modern pedagógia eszköztárában is fontos szerepe van az elismerésnek, a dicsőretnek, a jutalmazásnak éppen úgy, mint a rosszallásnak, a megintésnek, a büntetésnek.

A SZERKESZTŐSÉG KÖZLI: Kérjük kedves munkatársainkat, hogy lapunknak szánt kéziratokat két példányban (egy másolattal) és a szabványnak megfelelő gépeléssel (egy oldalon 25 sorral, egy sorban 60 leütéssel, kettős sorközrel, megfelelő margóval) küldjék be, mert ezzel egyrészt megkönnyítik a nyomdai korrektúra munkáját, másrészt megkímélik a szerkesztőséget a kéziratmásolás többlet-költségeitől. – Kéziratokat és illusztrációkat, amelyeket nem mi kértünk, vagy előzetesen nem beszéltünk meg, nem őrzünk meg és nem küldünk vissza. – Szerkesztőségi fogadó-
órák: hétfő, kedd, csütörtök 9–16 óráig.